

Створення гуртожитків для своєкоштных вихованців Київської духовної семінарії в другій половині XIX ст.

Досліджено важливу складову історії Київської духовної семінарії другої половини XIX ст. – заснування гуртожитків для учнів, які не були на утриманні Церкви (“своєкоштных учнів”). Розглянуто причини виникнення проблематики, способи і шляхи її вирішення. Визначено, що головною перешкодою в питанні створення спільних квартир для своєкоштных учнів була нестача коштів. Обґрунтовано, що ключовий вплив на всі рішення правління Київської духовної семінарії здійснювали єпархіальні з’їзди духовенства Київської єпархії. Вони були власниками лівової частки фінансових засобів, що призначалися для будівництва нових гуртожитків. З’ясовано, як легко вирішилося дане питання наприкінці XIX ст.

Ключові слова: церква, духовна освіта, семінарії, Київська духовна семінарія, гуртожиток, житло

У XIX ст. церковні інституції відігравали в житті українського суспільства набагато більшу роль, ніж зараз. Проте навіть найкращі з них мали проблеми, що близькі до сучасних. Київська духовна семінарія (далі – КДС) – один з найкращих середніх духовних навчальних закладів в українських губерніях Російської імперії – не могла повноцінно вирішити проблеми забезпечення житлом значної частини своїх вихованців усю другу половину XIX ст. Навіть в наші дні частинами є проблеми, що пов’язані з винаймом житла для учнів та студентів на період навчання, тому ця тема актуальна, а досвід попередніх поколінь заслуговує на нашу увагу.

Метою цієї наукової розвідки є аналіз процесу створення спільних квартир для своєкоштных учнів КДС. Завданнями цього наукового дослідження є визначення причин створення гуртожитків, огляд проблем, що поставали в процесі реалізації цього задуму, і з’ясування того, якими були результати цієї замі.

Обрана тема повністю нова і науковцями не розглядалася. Загальний, проте вичерпний огляд історії КДС з 1817 по 1867 рр. здійснив С. Ільчишин. Також вищу і середню духовну освіту на українських землях активно вивчали такі науковці: В. Борисенко, С. Візер, Л. Іванова, Т. Ковальчук, В. Перерва, В. Рожко, А. Сергієнко, Г. Степаненко, О. Федорчук, Н. Ципляк, Н. Шип та ін. Величезний обсяг недослідженого матеріалу з цієї теми знаходиться в Центральному державному історичному архіві України у м. Києві. Зокрема, дуже вагомими є документи з 712 фонду “Київська духовна семінарія”.

У XIX ст. всі вихованці КДС за характером утримання поділялися на три категорії: казеннокоштні, частково казеннокоштні і своєкоштні. Першим двом групам

платили невелику стипендію, забезпечували одягом, харчуванням і семінарським гуртожитком. Третя ж категорія – своєкошті – була зобов'язана утримуватися самостійно. І якщо одягом чи їжею вони себе ще так-сяк могли забезпечити, то найм житла мав проблемний характер.

Інспектор архімандрит Ферапонт, звітуючись перед правлінням КДС, описував таку ситуацію:

Ще в грудні 1866 р. стало відомо, що учень середнього відділення, Григорій Войнарський не сплатив вдові священника Ользі Ципріанович плату за проживання в її квартирі. Жінка поскаржилася на нього в правління КДС. Борг вихованця за 1865–1866 навчальний рік перед нею становив 15 руб. Інспектор спробував примусити Г. Войнарського написати вдові розписку, що борг буде сплачено після зимових канікул, погрожуючи не видати білет (дозвіл виїхати додому) на канікули. Вихованець так нічого й не написав і поїхав додому без відома інспектора (без білету). Коли в подальшому проводилося розслідування, Г. Войнарський визнав свій борг перед помічником інспектора, професором Ігнатовичем, але виплаті коштів противився. Учень заявляв про своє право не сплачувати борг, оскільки вдова на нього поскаржилася [1, арк. 1].

Правління семінарії, розглянувши цю справу на засіданні (12 січня 1867 р.), доручило інспектору змусити Г. Войнарського сплатити борг протягом січня під загрозою виключення з КДС. Але вихованець, не відмовляючись від своїх зобов'язань, попросив відтермінувати сплату до 25 лютого, нібито через нестачу коштів. Як в подальшому виявилось, вихованець боргу так і не погасив. Більше того, нове розслідування помічника інспектора, професора Ігнатовича, виявило, що він насправді винен не 15, а 25 руб. Господиня квартири, вдова О. Хотяновська (за першим шлюбом – Ципріанович), погодилась зменшити борг на 10 руб. при умові, що він буде повернутий в лютому того ж року (1867) [1, арк. 4–11]. Цікаво, що вихованець навіть тоді не віддав належне. Він виплатив вдові 15 руб. боргу лише після 16 березня 1867 р., коли йому зробили чергове попередження прямо на засіданні правління семінарії. Цікаво, що коли Г. Войнарського було запрошено на це засідання, навіть після попередніх розслідувань і визнання свого боргу, після такої кількості брехні і невиконаних обіцянок, учень почав доводити, що він вдові зовсім нічого не винен. За багаторазовий спротив і обман Г. Войнарського було виключено з числа дійсних учнів КДС, з дозволом продовжити навчання до кінця поточного навчального року (на правах приватного вихованця) [2, арк. 49–51].

Вже знайома нам О. Хотяновська скаржилася також на учня нижчого відділення КДС Павла Завиновського. З її слів у минулому 1866 р. він не сплатив їй 21 руб. квартплати. Вихованець борг визнав і пояснив, що не зміг його сплатити вчасно, оскільки його батько (священник с. Стара Буда Звенигородського повіту) Микола Завиновський фінансово йому не допомагає і що утримується він виключно завдяки допомозі свого брата (теж священника Звенигородського повіту с. Романівка) Івана Завиновського. Учень написав розписку про визнання свого боргу і правління КДС перенаправило її через Київську консисторію до батьків

боржника [1, арк. 2–3]. Інспектор доповідав про цю справу на засіданні правління КДС 6 березня 1867 р. [2, арк. 43].

Г. Войнарський та П. Завиновський були не єдиними, хто вчасно не сплачував квартплату. Але їхній приклад один з найяскравіших. Зважаючи на це, інспектор КДС ще на засіданні правління семінарії 16 березня 1867 р. пропонував запросити спеціальних осіб, на поруках у яких знаходилися б своєкошtnі учні. Їхнім завданням мало б стати прийняття всіх можливих заходів, щоб уникнути подібних казусів з несплатою вихованцями квартплати у майбутньому [1, арк. 11]. Ця пропозиція правлінням семінарії прийнята не була.

В травні 1867 р. керівництво КДС подало оголошення, адресоване батькам та опікунам своєкошtnих учнів духовних навчально-виховних закладів, щоб вони особисто уклали договори з власниками квартир і особисто розраховувались за утримання учнів. А також через місцеву міську поліцію повідомило утримувачів учнівських квартир в м. Києві, щоб вони здавали учням житло і розраховувались виключно за посередництва батьків або опікунів [3].

Через рік інспектор Ферапонт виступив з новим варіантом вирішення житлових проблем для своєкошtnих вихованців КДС. На його думку, вигоди з найму учнями окремих квартир зовсім незначні, порівняно з недоліками. Про це ми дізнаємося з його доповіді перед правлінням семінарії від 22 квітня 1868 р. [4, арк. 59–60; 5].

До переваг найму належало те, що вихованці мали відносно повну свободу у виборі собі співмешканців. Це, зокрема, дозволяло жити разом з родичами і близькими товаришами. Зі слів архімандрита Ферапонта можна зрозуміти, що недоліків і невідгод, було значно більше. По-перше, далеке розташування від КДС і розпорощеність найманих квартир додавало незручностей, як власне учням (при відвідуванні занять, при літургії в семінарській церкві, при замовлянні книг з бібліотек і т. д.), так і наглядчачам (особливо через бездоріжжя восени і навесні). По-друге, зазвичай такі помешкання були тісними і багатолюдними, що погіршувало санітарно-гігієнічний стан. Проте учні змушені були погоджуватись на такі умови, адже вартість житла була високою, а їхні статки незначними. Як зауважував інспектор, у таких умовах важко навчатися, особливо в зимовий період, коли учням дошкуляв ще й холод.

По-третє, більшість квартир знаходилися на нижніх, вологих і темних поверхах будинків. Нерідко – поряд з кухнею, через яку зазвичай і пролягав вхід у житлову кімнату, або суміжно з господарськими приміщеннями, що, знову ж таки, шкодило навчальному процесу. З цього приводу дуже цікавою є замітка інспектора про те, що приміщення, які винаймають більшість учнів, через максимально незручні умови, ніхто, крім вихованців КДС винаймати не хоче. По-четверте, незважаючи на розпорядження правління семінарії стосовно того, що квартири повинні винаймати не учні, а батьки, цим продовжували займатися самі вихованці. Через це конфлікти між наймачами і власниками не поодинокі.

Інспектор пропонував заснувати і облаштувати спільні учнівські квартири. Щоб поряд зі своєкошtnими учнями жили наглядчачі (не з числа самих вихованців,

звісно). Інспектор вказував, що прикладом такого устрою на той час вже були Смоленська духовна семінарія і гімназія.

Розгляд пропозицій інспектора закінчився тим, що правління семінарії ухвалило рішення скласти проекти спільних учнівських квартир до наступного педагогічного зібрання на якому вони й будуть розглянуті. Воно мало відбутись наприкінці травня 1868 р. [4, арк. 59–60].

В журнал педагогічного правління КДС до розгляду пропозицій інспектора було додано довідку № 2. В ній вказувалося, що своєкошті учні винаймали квартири за 65–80 руб. на рік з особи. До того ж, багато учнів живе далеко від семінарії, оскільки поблизу квартири дорожчі [4, арк. 60].

У цьому ж році (1868) педагогічна рада при Київській духовній консисторії теж розглядала питання облаштування спільних квартир для вихованців. Цю ініціативу було визнано корисною і ухвалено рішення про підприємців для консультацій в цій справі. Члени ради відзначили й те, що корисно було б створити подібні квартири в училищах [4, арк. 114–115]. У жовтні 1868 р. училищні з'їзди духовенства теж розглядали ці пропозиції [5].

Для підтримки серед духовенства і прихожан Київської єпархії ідеї створення гуртожитків для своєкоштних учнів, в грудневому номері Київських єпархіальних відомостей була вміщена стаття одного з викладачів КДС Іллі Екземплярського. В ній висвітлений ряд фактів, що стосувалися окресленої справи і доводили її корисність і невідкладність [6]. Зокрема вказувалося, що митрополит Арсеній після доповіді інспектора в КДС звернувся до училищних з'їздів, що відбувалися ще в травні 1868 р., з пропозицією скласти проекти гуртожитків і відшукати кошти на покриття майбутніх затрат. З п'яти училищних з'їздів відповіли на вищевказані пропозиції лише два – Києво-Софіївське і Уманське. Проте навіть вони відклали детальний розгляд цього питання до сприятливіших часу і обставин.

Вказувалось також і те, що, наприклад, досвід створення спільних учнівських квартир вже мали депутати Приворотського училищного округу Подільської єпархії. В них гуртожиток було створено у вільних кімнатах училищного корпусу. Депутати повітового з'їзду вважали достатньою місячну оплату за харчування, опалення квартири і освітлення в розмірі 4 руб. з кожного мешканця. Це дуже хороший досвід, який могли би запозичити і в КДС.

Свої аргументи автор статті супроводжує описом гострих конфліктних випадків між учнями-наймачами житла і його власниками. Таких ситуацій немало. Керівництво семінарії, зазвичай, дізнавалося про них зі скарг власників помешкання. І розібратися в цих конфліктах нелегко, оскільки, по-перше, помічники інспектора не бували присутніми при домовленостях, а по-друге, договір укладався усно [6].

В порівнянні з колективними конфліктами між винаймачами і власниками квартир, поодинокі заборгованості за житло окремих учнів не виглядають складними. Два таких приклади наводить І. Екземплярський.

В першому випадку описується факт безвихідного становища господині житла і учнів. На початку триместру було домовлено, щоб квартиру знімало

десятеро учнів; потім виявилось, що їх буде лише восьmero. Це стало початком невдоволення господині. Четверо учнів оплачували найм харчами, а ще четверо – грошима. Через два місяці власниця заявила, що гроші витрачені і харчі спожиті, а вона не може кормити учнів далі. Крім того, на її думку, харчі були недоброякісними і наполовину зіпсувалися. Вона поскаржилася інспектору, а той доручив розібратися в справі своєму помічнику. Але щоб дізнатися, чи правда на боці господині, потрібно було взяти в неї звіт з господарських витрат. Це ж зробити було практично неможливо. При цьому вихованці семінарії зовсім не погоджувалися з аргументами власниці помешкання. Жінка запропонувала перевести вартість харчів на гроші за ринковими цінами. Помічник інспектора зробив такий підрахунок і виявилось, що вихованці оплатили проживання продуктами рівно до того часу, коли проводився цей підрахунок. На майбутнє учні нічого не сплатили. Господиня вимагала квартплату грошима наперед, пояснюючи це тим, що ніхто їй нічого не хоче позичати. В учнів кошти не було, а їхні родичі – за 200 верст. Батькам написали лист, але відповіді чекали не скоро. Тим часом господиня відмовлялася годувати вихованців. Вони скаржилися, що господиня два дні поспіль не давала їм їжі. І тому деякі з наймачів вже хотіли виселитися з квартири. За ними планували це зробити й інші, бо самі не в змозі платити за неї. Врешті-решт, примирилися.

В другому випадку змальовано ситуацію дрібної вимогливості господаря і впертості учнів. Переселився учень посеред триместру з однієї квартири в іншу. Платити домовився щомісячно по 8 руб. 50 коп. Учень пробув один місяць, йому не сподобалося, – надумав змінити квартиру, але господарю про це не повідомив. Прожив він вісім днів другого місяця і вирішив виселитися. Господар вкрай невдоволений. Учень, розділивши місячну оплату на 30 днів, планував виплатити по 28 коп. за кожну прожиту добу. А власник житла вимагав по 1 руб. за кожний прожитий день; арештував пожитки учня, закрив кімнату і не впускав учня. Вихованець поскаржився інспектору, а той надіслав свого помічника. Останній намагався помирити обох, посилаючись на тогочасні звичаєві норми, що полягали в тому, щоб платити за житло і харчування наперед. Неможливо не погодитись, що господар має право на більшу суму, ніж 28 коп. за добу, але 1 руб. за добу – це забагато. До того ж закрити кімнату і арештувати речі учня вкрай принизливо. Помічник домовився з господарем про оплату 50 коп. за добу. Проте цього разу не погодився учень, емоційно заявивши, що господар годував їх вівсом. Роздратований господар приніс крупу для огляду і з'ясувалося, що це неправда; власник пригрозив, що подасть до суду. Наступного дня господар доповідною запискою заявив, що учень пішов з квартири, не заплативши й покинувши свої речі. Їх господар планував передати в поліцію. Проте помічнику інспектора й цього разу все вдалося владнати [6].

Створення гуртожитку для своєкоштных учнів КДС було нелегкою й затяжною справою. Першочергова роль в ній належала Київському єпархіальному з'їзду духовенства, оскільки саме тут знаходили основні джерела фінансування для майбутніх гуртожитків.

Епархіальний з'їзд київського духовенства розглядав справу створення гуртожитків для своєкоштных вихованців КДС на засіданні від 7 травня 1871 р. Спочатку планувалося орендувати кілька приміщень в священника Києво-Воскресенської подільської церкви Василя Фоменка. Він погодився на правах приватного підприємця облаштувати гуртожитки в своєму будинку, однак вимагав від правління КДС гарантії того, що ці квартири не залишаться незайнятими.

Крім цього, епархіальний з'їзд київського духовенства 1871 р. ухвалив рішення одноразово пожертвувати по 1 руб. від кожного причту. Так було започатковано спеціальний грошовий фонд. Спочатку ці кошти були фінансовою гарантією для В. Фоменка. Вони були передані в Державний банк як депозит.

Невідомо, що сталося з домовленостями правління КДС з В. Фоменком, але документи вказують на те, що справа облаштування спільних квартир для своєкоштных учнів залишилася на тому ж початковому етапі до 1874 р. В цьому році відбувся епархіальний з'їзд, на якому було ухвалено ряд рішень: про подання на затвердження Священним синодом місця для будівництва гуртожитку (на землі Старокиївської Трьохсвятительської Церкви); про формування особливої комісії зі створення і облаштування спільних учнівських квартир; про створення проекту майбутньої будівлі і “приналежних до неї служб”; про доручення епархіальному архітектору Володимиру Миколаєву скласти попередній кошторис майбутнього будівництва; про розгляд наявних коштів [7, арк. 8].

Фінансові потреби на будівництво планувалося погасити за рахунок надлишкового свічного доходу Київської єпархії. Загальні майбутні витрати планувалися в розмірі 24 тис. руб. [7, арк. 8].

Крім того, у 1874 р. стало відомо, що продаються приміщення, які були зайняті подільською чоловічою прогімназією. Садиба, на якій вони знаходилися, межувала з семінарським подвір'ям. Також продавався дім чиновника Толкунова, що знаходився на Притисько-Микільській вулиці, що навпроти семінарської лікарні (колишній будинок Меденцевих).

Ректор КДС подав прохання до митрополита про формування колегії з кількох міських священників, що зайнялася б оглядом цих приміщень і розглянула б можливість їх придбання. Ректор додавав, посилаючись на думку архітектора, що в будинку прогімназії може вміститися більше 100 учнів, 2 наглядача і 2 служителя, а в домі Толкунова – до 70 учнів, 1 наглядач і 1 служитель [8, арк. 1–2]. Комісію й справді сформували. В неї входили кафедральний протоієрей Петро Лебединцев, двоє міських благодійників (Василь Каменський та Микита Дашкевич) і священник тюремної (Пріорської) церкви Петро Солуха. Київська духовна консисторія підтримала цю пропозицію і П. Лебединцев почав переговори щодо придбання будівель з заступником київського міського голови. Проте, очевидно, цю справу було припинено, а приміщення так і не вдалося придбати [8, арк. 3–5; 9, арк. 7].

31 січня 1875 р. Київська духовна консисторія дозволила будувати окремі житлові будівлі для своєкоштных вихованців КДС на новому місці. З цією ме-

тою виділялася окрема земельна ділянка, площею 1728 кв. сажнів, на землі старокиївської Трьохсвятительської Церкви. За таку поступку причт цієї церкви отримував у володіння садибу, ліквідованої в старому Києві Златоустівської церкви [9, арк. 2].

Як вказано в документах, кошти на облаштування гуртожитків для вихованців семінарії збиралися поступово і досить повільно. Наприклад, 9 вересня 1875 р. до правління КДС прибуло 240 руб., зібраних ще минулорічним (1874) єпархіальним з'їздом з 12 штатних церков і причтів [9, арк. 3]. Всього ж для облаштування спільних квартир для вихованців КДС на листопад 1875 р. в правління семінарії знаходилося 12 тис. руб. [9, арк. 7].

В лютому 1876 р. ректор, від імені всього правління семінарії, вимагав у єпархіального архітектора В. Миколаєва скласти точний план будівництва, кошторис до нього (відповідно з останніми ринковими цінами), і бюджет на облаштування необхідних меблів для гуртожитку. Крім цього, архітектор отримав ще деякі рекомендації. Відповідно до них, наприклад, споруда повинна була б вміщувати 100 учнів. Кімнати для занять мусили вміщати по 25 учнів і відділятися від спалень. Посередині будівлі повинен був пролягати продовгуватий коридор. Крім спалень і класів, тут ще мають бути вмивальня, спільна їдальня, спільний “рекреаційний зал” (кімната для відпочинку), туалети, кухня, “хлібня” (приміщення для зберігання хліба), буфет. Також передбачалося створити приміщення для прислуги, квартири для помічника інспектора чи наглядача і кімнату для економа. Необхідно було й облаштувати при гуртожитку комору (для припасів), льох, “льодник”, навіс для дров, екіпажний сарай і конюшню на одного коня (для виїздів економа на ринок і для інших робочих поїздок) [9, арк. 14].

18 травня 1876 р. на четвертому засіданні єпархіального з'їзду київського духовенства знову розглядали справу будівництва гуртожитків для своєкоштных учнів КДС. Проте прийняті тут рішення були досить неприємними для запланованої справи. Через реорганізацію трьох духовних училищ, як того вимагали норми нового училищного статуту, будівництво гуртожитків семінарії відкладалося на невизначений термін [10, арк. 8]. Усі кошти, що мали бути зібрані на гуртожитки семінарії, депутати з'їзду вимагали в правління семінарії перенаправити на потреби училищ. Депутати єпархіального з'їзду обіцяли повернутися до справи облаштування спільних учнівських квартир КДС відразу після завершення перебудови в київських духовних училищах [11, с. 203–204].

Правління семінарії від 16 червня 1878 р. подало заяву, в якій просило в єпархіального духовенства переглянути рішення про переведення коштів в училища, оскільки потреба в гуртожитках на той час розглядалася керівництвом семінарії як першочергова. Депутати з'їзду відхилили цей запит. Обґрунтувавши своє рішення тим, що в Києво-Софіївському духовному училищі вже розпочалося будівництво, а керівництво семінарії не вибрало ще навіть місця для нових гуртожитків і, що головне, їхнє будівництво ще не розпочато [12, арк. 12].

Варто зазначити, що на 17 червня 1878 р. на справу спільних учнівських квартир було зібрано 12 255 руб. і ще 367 руб. 65 коп. відсоткових капіталів з цієї суми. Спершу планувалося передати всі ці кошти повністю училищам на правах позики. Але духовенство розуміло, що на перших порах для перетворення в училища вся сума не потрібна. І пішло на поступки. Було ухвалено рішення позичити на три роки лише 6 тис. руб., а ще 6 тис. залишити в розпорядженні Правління семінарії на випадок покупки будівель чи земельної ділянки. В перший рік не планувалося брати відсотки, але в два наступних за цю позику училища повинні були сплатити семінарії 3 % від зазначеної суми [13, с. 14–15]. Так, справу будівництва гуртожитків для своєкоштных учнів КДС було відкладено на довгий час.

Влітку 1886 р. депутати Київського єпархіального з'їзду розглядали питання пошуку коштів на облаштування гуртожитку для семінарії. Ще на попередньому з'їзді було ухвалено (а точніше – поновлено) рішення вносити від причту по 1 руб. З огляду на несприятливі умови для духовенства, а саме через неврожай, воно визнало себе неспроможним шукати нові засоби для облаштування гуртожитку. Проте ухвала вносити по 1 руб. з причту на означену потребу залишалася дійсною, аж поки духовенство не знайде нових джерел доходів [14].

Детально проблеми пошуку коштів і облаштування нових гуртожитків розглядали на Київському єпархіальному з'їзді депутатів духовенства, що відбувався з 15 по 20 січня 1890 р.

На першому засіданні вказувалося, що будівництво гуртожитків необхідно, як через незручності найму вихованцями квартир, так і через численні прохання про поселення в гуртожиток. Через нестачу приміщень в 1889–1890 навчальному році в поселенні було відмовлено тридцяти шістьом учням. Вказувалося й про те, що планувалося покупка суміжної садиби купчихи Кислової (з будівлями, що на ній знаходилися). Але купівля не відбулася через постійне підвищення спадкоємцями цього маєтку ціни з 24 тис. до 27 тис. руб. Оскільки садиба дуже дорога і мала за площею (всього 200 кв. сажнів), то було прийнято рішення просити митрополита Платона, щоб той дозволив будувати гуртожиток на місці дому, де знаходилася квартира ректора, на семінарському подвір'ї. Духovenство, вирішило, що якщо дозвіл буде отримано, то можна буде почати будівництво вже у 1891 р.

На вечірньому з'їзді 17 січня 1890 р. депутат від другого округу Таращанського повіту, священник Рибчинський доповідав про те, що не надійшли грошові вклади від деяких церков і приходів. Тоді ж вияснилося, що деякі причти до цього часу (1890) не внесли грошей на гуртожиток для семінарії за попередні 1882–1884 рр. Наприклад, за 1882 р. надійшло лише 38 руб. Крім того, у 1884 р. було вирішено вносити на гуртожиток від причтів 5 руб., а від церков – 5 руб. протягом трьох років. Проте ця постанова залишилася без виконання.

На засіданні 20 травня 1890 р. розглядалися незрозумілі керівництву семінарії моменти. Наприклад, в чийому підпорядкуванні буде житло для своєкоштных вихованців і на яких умовах забудовуватиметься ним частина семінарського подвір'я. Духovenство з'їзду виступало за майбутнє злиття гуртожитків для

казеннокоштных і для своєкоштных в сфері управління ними. Планувалося, що підпорядковуватись вони повинні правлінню семінарії. Також на думку керівництва семінарії, проблемним залишалось питання забезпечення обох гуртожитків дровами. Вони потребуватимуть величезної кількості матеріалів для опалення. А місце біля будинку ректора, де їх зазвичай розміщували, повинно було забудовуватись майбутнім гуртожитком. Депутати ж вважали, що дрова можна залишати на складі і постачати їх в міру потреб до будівель КДС. Правління семінарії говорило й про необхідність будівництва нових льоха, комор, “ледника”, про погані санітарні умови, про потребу в розширенні семінарського подвір’я. Проте духовенство вважало ці зауваження такими, що попри певні незручності можливо вирішити [15].

В доповідній ректора КДС архимандрита Бориса митрополиту Платону від 17 листопада 1890 р. вказувалося, що гуртожиток для своєкоштных учнів ще не побудовано. Кошти, що збиралися після ухвал епархіальних з’їздів від 1882 р., були використані для будівництва і благоустрою п’яти чоловічих і двох жіночих духовних училищ. Станом на 1892 р. для будівництва гуртожитку було зібрано лише 20 тис. руб. з необхідних 100 тис. руб. Нестача коштів була чи не головною причиною відкладання його будівництва [16, арк. 5–6]. Затверджені плани гуртожитку передбачали, що спальні, площа яких 280 кв. сажнів, розраховувались на 230 учнів; а для ще 260 учнів необхідна була інша ділянка площею близько 300 кв. сажнів [16, арк. 28].

Вартим уваги є те, що для будівництва гуртожитку, 23 червня 1892 р. спадкоємці Марії Батухіної (Кислової) готові були продати свою садибу вже за 33 тис. руб., а Миська дума згодилась поступитися суміжним з КДС місцем за 40 тис. руб. [16, арк. 40]. Як бачимо, до кінця століття в Києві ціни на нерухомість значно виросли. Це лише загострювало існуючу проблему.

Питання будівництва житла для своєкоштных учнів залишалися відкритими до кінця 1890-х рр. Головна проблема полягала у відсутності хорошого вільного місця для будівництва. Хтозна як довго ще тривали б пошуки, але врешті-решт, відбулася подія, що переламала цю справу докорінно. 7 травня 1899 р. на засіданні розпорядчого зібрання правління семінарії було ухвалено всі наявні на той час кошти для будівництва гуртожитку перевести в фонд будівництва нової семінарії. Тоді цих сум, зібраних з духовенства Київської єпархії на будівництво гуртожитку для своєкоштных учнів, було: а) 146 400 руб. в відсоткових банківських паперах; б) 1 421 руб. 94 коп. готівкою [17, арк. 73–74]. Після цього проблема забезпечення своєкоштных учнів житлом втратила актуальність, оскільки новобудови семінарії, що почнуть будуватися влітку 1899 р., були розраховані як на казеннокоштных, так і на своєкоштных учнів.

Тим часом, наприкінці XIX ст. житлові проблеми залишалися відкритими навіть у казеннокоштных вихованців. У 1890 р. “прошення” на ім’я ректора про дозвіл переселитися з казенного гуртожитку до приватних квартир подало шестеро осіб. При цьому дехто з них просив видавати їм щомісячну грошову допомогу для про-

живання в квартирі, а дехто – користуватися усіма привілеями казеннокоштных учнів, які мали й до цього [18].

У 1891 р. майже десятеро вихованців КДС направили заяви до ректора з проханням дозволити їм жити на квартирі, за умови видавати щомісячно гроші зі стипендії для їх найму. Обґрунтовують вони свої заяви незадовільним станом здоров'я. Болгарин Мелетій Димитров просив навіть дозволити жити в семінарському гуртожитку, але в окремій кімнаті. З документу зрозуміло, що іноземцю це дозволили, практикувалося подібне й до цього [19, арк. 6]. На фоні такого гострого житлового дефіциту, подібні заяви надзвичайно вирізняються з-поміж інших.

Отже, з середини XIX ст. для Київської духовної семінарії існувала проблема забезпечення житлом учнів, які не були на утриманні Церкви (“своєкоштных учнів”). Проблема була обумовлена частими конфліктами між власниками житла і наймачами-семінаристами. Інспектор семінарії архімандрит Ферапонт, якому міщани адресували всі скарги на незадовільні вчинки вихованців, запропонував заснувати квартири для своєкоштных вихованців за зразком тих, що вже існували для казеннокоштных.

Під час обговорення питання на Київському єпархіальному з'їзді духовенства планувалося орендувати для своєкоштных учнів житлові приміщення в священника Києво-Воскресенської подільської церкви В. Фоменка, а згодом – закупити садиби Толкунова та Кислової. Проте всі ці задуми не були реалізованими. У 1876 р. єпархіальний з'їзд київського духовенства ухвалив рішення перенаправити зібрані кошти на перебудови Києво-Подільського й Києво-Софійського духовних училищ.

Врешті тільки через два десятиліття під час зведення нових будівель КДС протягом 1899–1901 рр. збудовано нові спальні приміщення, які були розраховані не лише на казеннокоштных, а й на своєкоштных вихованців.

1. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАУ, м. Київ). Ф. 712: Київська духовна семінарія. Оп. 3 (1867 р.). Спр. 125: Записка Инспектора Семинарии Ферапонта объ ученическихъ домахъ. 12 арк.

2. ЦДІАУ, м. Київ. Ф. 712. Оп. 3 (1867 р.). Спр. 1: Училищные журналы. 208 арк.

3. Постановленіє Київскаго семинарскаго правленія // Киевские епархиальные ведомости (далі – КЕВ). 1867. № 10 (16 мая). Отд. второй.

4. ЦДІАУ, м. Київ. Ф. 712. Оп. 3 (1868 р.). Спр. 1: Журналы педагогического собрания. 149 арк.

5. ЦДІАУ, м. Київ. Ф. 712. Оп. 3 (1868 р.). Спр. 11: Об устройстве общих квартир. 9 арк.

6. Настоятельная нужда в общихъ ученическихъ квартирахъ при кiev. духов. семинаріи // КЕВ. 1868. № 24 (16 дек.). Отд. второй.

7. ЦДІАУ, м. Київ. Ф. 712. Оп. 3 (1876 р.). Спр. 65: Об епархиальномъ съезде. 202 арк.

8. ЦДІАУ, м. Київ. Ф. 712. Оп. 3 (1874 р.). Спр. 27: О приобрѣтеніи домовъ для общежитія воспитанниковъ Семинаріи. 7 арк.

9. ЦДІАУ, м. Київ. Ф. 712. Оп. 3 (1875–1876 рр.). Спр. 58: Об устройствѣ общежитія для воспитанниковъ Семинаріи. 16 арк.

10. ЦДІАУ, м. Київ. Ф. 712. Оп. 3 (1876 р.). Спр. 65: Об епархиальном съезде. 202 арк.
11. Київській епархиальний съезд 15–18 мая 1876 года. Актъ // КЕВ. 1876. № 16 (16 авг.). Отд. первый.
12. ЦДІАУ, м. Київ. Ф. 712. Оп. 3 (1878 р.). Спр. 83: О Епархиальном съезде духовенства Киевской епархии. 230 арк.
13. Журналь Київскаго епархіального съѣзда, № 2. Заседаніе 2, 17 июня 1878 года // КЕВ. 1878. № 23 (1 дек.). Отд. первый.
14. Журналь кіевскаго епархіального съѣзда депутатовъ духовенства, составленный 20 августа 1886 года // КЕВ. 1886. № 24 (15 дек.). Отд. первый.
15. Журналь кіевскаго епархиального Съѣзда депутатовъ 15–20 января 1890 года // КЕВ. 1890. № 13–14 (1-8 апр.). Отд. первый.
16. ЦДІАУ, м. Київ. Ф. 712. Оп. 3 (1892 р.). Спр. 58: Дѣло объ устройствѣ общежитія. 49 арк.
17. ЦДІАУ, м. Київ. Ф. 712. Оп. 3 (1899 р.). Спр. 49: Журналы распорядительного собрания. 210 арк.
18. ЦДІАУ, м. Київ. Ф. 712. Оп. 3 (1890 р.). Спр. 43: Объ увольнении воспитанниковъ изъ общежитія. 6 арк.
19. ЦДІАУ, м. Київ. Ф. 712. Оп. 3 (1891 р.). Спр. 37: Дѣло о разрешеніи казеннокоштнымъ воспитанникамъ и стипендіатамъ жить на частныхъ квартирахъ. 7 арк.

SUMMARY

Bidun Yurii

Creating dormitories for self-sufficient students of the Kyiv Theological Seminary in the second half of the 19th century

Establishment of dormitories for students who were not on Church support (“self-sufficient students”) as an important component of the history of the Kyiv Theological Seminary of the second half of the 19th century is investigated. The causes of acute conflicts between homeowners and renters of housing, which led to the intervention of the inspector responsible for the education of students, are considered. It is found that there were different options for solving the problem. As an example, one large housing unit for all high-quality students could be rented, and a new separate dormitory could be built. In any case, the main obstacle to the creation of shared apartments was the lack of funds. At the same time, it is noted that the amount of funds for this case during the second half of the nineteenth century has grown tremendously. It is substantiated that the key influence on all decisions of the board of the Kyiv Theological Seminary was exercised by the diocesan congresses of the clergy of the Kyiv diocese. They owned the lion’s share of the funds earmarked for the construction of new dormitories. It is noticed that the views of the diocesan deputies from the clergy on the initiated case were much different from the views of the board of the Kyiv Theological Seminary. The diocesan congress took into account the interests and needs of other spiritual educational institutions of the Kyiv diocese, subordinated them in some way, subordinated partial interests to general interests. It is investigated that the establishment of hostels was not ignored by the diocesan clergy. This is confirmed by the fact how easily the issue was resolved in the late nineteenth century.

Keywords: church, spiritual education, seminary, Kyiv Theological Seminary, dormitory, housing